

הַלְבוֹת נְטִילַת יָדַיִם סִימָן קִסָּד קָסָד

ס באר הגולה

ב הליו קי ג טוב
רבינו יונה סוף פרק ה
דרכות

(ד) יטל * יָדַיִם (ה) בְּמִפְּהוּ וְאוֹכַל פֶּת אוֹ דָבָר שֶׁשְׂבֹּלוּ (ו) בְּמִשְׁקָהּ (או אוֹכַל (ז) עַל־יָדַי (ח) (ט) אֶף־עַל־פִּי שֶׁאַחַר נִתַּן לְתוֹךְ פִּי וְאֵינוֹ נוֹגֵעַ בְּמַאֲכָל, (י) וְהוּא הַדִּין לְאוֹכַל בְּמִגְרָפָה (פּרוּשׁ, כְּלִי שֶׁשֵׁשׁ לוֹ שְׁנַיִם, פִּירוּשׁוֹ בְּלַעַז) שֶׁצָּרִיף נְטִילַת יָדָיו. * (וְאָסוּר לְהַאֲכִיל (יא) לְמִי שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו (יב) מִשּׁוּם 'לִפְנֵי עוֹר לֹא תִתֵּן מִכְשָׁל' (הר"ם ס"פ אלו דברים):

קָסָד דִּין שֶׁיִּכּוֹל לְהַתְּנוֹת עַל הַנְּטִילָה, וְבוֹ ב' סְעִיפִים :

א הליו קי ב טוב
בשם הרמב"ם

א * אֵינוֹטֵל אָדָם יָדָיו שֶׁחֲרִית (א) וּמִתְּנֶה עֲלֵיהֶם כָּל הַיּוֹם (ב) אֲפִלוּ שֶׁלֹּא בִשְׁעַת (ב) הַדְּחָק, יִכְבְּרוּ

בְּאֵר הַיֵּטֵב

(ג) כָּף. ע"ל ס"י קנח ס"ק יב וְעַיִן בְּסִפְרֵי בְּנֵי־חַיָּא וּבְסִפְרֵי פְּרַח־שׁוֹשָׁן ח"א ח כָּלֵל א סִימָן ט וּבִגְדֵי־אֶהָרָן :
(ד) הַדְּחָק. וְנִשְׁלַח הַחֲמִיר דְּקָא בְּשַׁעַת הַדְּחָק מִהֵנָּה גְּמָא, וּמִ"מ מִי שִׁיזָּשׁב

בְּאֵר הַלְּקָה

לְאָדָם בִּיּוּנוֹ, שֶׁהוּא שְׂעוֹר ע"ב מִיּוֹנוֹי"ו (6), וְכָל זֶה דְּקָא כְּשֶׁהוּא רָעֵב הַרְבֵּה וְכִפּוּל : * יָדָיו בְּמִפְּהוּ. עַיִן בְּמִשְׁנֵי בְּרוּחַ דְּמִסְתַּבְּרָא דְּקָא לְשִׁמּוֹ יָדָיו, אֶף מִלְּשׁוֹן הַרְמ"א שֶׁהִתִּיר אֲפִלוּ לְאֹכַל כִּכְף מִשְׁמַע דְּלִידָה הוּא הַדִּין בְּמִפְּהוּ גַם כֵּן דִּי בֵּיד שֶׁהוּא אוֹכַל בוֹ, וְלֹא חִשְׁבִּין דְּלִמָּא אֲתִי לְמַנְעַע בֵּיד הַשְּׂנִי, דְּכַמָּה שֶׁהוּא רֹאֵה בְּעַצְמוֹ שֶׁמִּפְּהוּ כְּרוּף עַל יָדוֹ מִנְּכַר לֵה וְלֹא אֲתִי לְמַנְעַע. וּמִקְּדָל מְקוּם צָרִיף עֵינָיו, דְּעָקֵר דֵּינָו שֶׁל הַרְמ"א דְּמִתִּיר עַל־יָדָיו כִּי כִּבְר פִּקְקוּוּ עֲלֵיו כְּמָה אַחֲרוֹנִים : * וְאָסוּר לְהַאֲכִיל וְכוּ'. מִלְּשׁוֹן זֶה מִשְׁמַע דְּדוּקָא בְּנִתּוֹן לוֹ כְּדִי לְאֹכַל מִיד וּבִבְאָפֵן זֶה מִיָּדִי הַגְּמָרָא דְּאָסוּר לְתוֹן לְשִׁמְשׁוֹ. אֲבָל בְּלִקְוֹת לְכִיּוֹת מִתָּר לְתוֹן לוֹ, דְּמִי יוֹדֵעַ שֶׁיִּאֲכַל שֶׁם בְּלִי נְטִילַת יָדָיו(12):

* נוֹטֵל אָדָם יָדָיו שֶׁחֲרִית. וְאֶף דְּבַעֲיָן סוּמוֹר לְנְטִילָה סְעוּדָה וְנִשְׁלַח־פֶּלֶס פְּנִים שֶׁיִּהְיֶה הַשְּׁלֵחַן עֲרוּף בְּשַׁעַת שְׁנוּטֵל, וְכִדְלִקְוֹן בְּסִימָן קָסוּ בְּטוֹר, עַיִן שָׁם. הֵינּוּ דְּקָא שְׁנוּטֵל בְּשַׁעַת אֲכִילָה, דְּמֵאֲחַר שְׁנוּטֵל יָדָיו לְאֲכִילָה עֲכָשׁוֹ, הַצְּרִיכֵי חֲכָמִים לְאֹכַל מִיד שֶׁלֹּא יִסִּיחַ דַּעְתּוֹ בִּיְתֵיבָם, מֵה שֶׁאִין כֵּן בּוֹה שְׁנוּטֵל מִקְּדָם שֶׁלֹּא בִשְׁעַת אֲכִילָה, דְּאִין שִׁיף לְחִיבֵי לְאֹכַל מִיד, וְכִשְׁבָּא אַחֲרֵיכֶּךָ לְאֹכַל אִין עֲלֵיו חִיבֵי נְטִילָה עוֹד כִּיּוֹן שֶׁשְׁמַר יָדָיו וְלֹא יִסִּיחַ דַּעְתּוֹ, וְהַתְּנָה עֲלֵיהֶם מִקְּדָם (מִרְבְּנֵי יוֹנָה, וְכִפִּי מֵה שֶׁכְּתִבְתִּי לְקַפָּה בְּטוֹר הַפְּאֵרָה,

וְעַיִן בְּבִאּוֹר הַלְּקָה, דְּלִדְעַת הַמַּחְבֵּר מִסְתַּבְּרָא דְּצָרִיף לְכַרְף שְׁמִי יָדָיו דְּקָא, (1) (2) דָּאָף שֶׁאוֹכַל בְּאַחַת, שֶׁמָּא יִגַּע בְּחִבְרָתָהּ ; אֲמַנְסֵן לְדַעַת רַמ"א יֵשׁ לְהַקְלֵ בְּזָה, וְצָרִיף עֵינָיו : (1) בְּמִשְׁקָהּ. דְּגַם בְּזָה הַצְּרִיכֵי נְטִילָה, כְּדִלְעִיל בְּסִימָן קָסוּ(6), וְעַיִן מֵה שֶׁכְּתִבְנוּ שֶׁם בְּמִשְׁנֵי בְּרוּחָהּ. כְּתִבַּת הַאֲלֵהָ רַבָּה, דְּבַמְקוֹם שֶׁאִין לוֹ מִפְּהוּ מִתָּר אֶף בְּלֹא מִפְּהוּ, כִּיּוֹן דְּאִין כּוֹל לְהַשִּׁיג מִים בְּשַׁעוֹר זֶה. אֶף בְּאֵמַת הוּא דָבָר שֶׁאֵינוֹ מְצוּי, דְּאִטּוּ בְּגִבְרֵי עַרְטִילָאֵי עַסְקִין דְּלִית לֵה שׁוּם סוּדָר שֶׁיִּהְיֶה כּוֹל לְכַרְף יָדָיו בוֹ, וּבְרֹאֵי מְחִיב לְעֲשׂוֹת כֵּן, דְּהַעֲרוּף דְּמְצָרִיף מִפְּהוּ לֹאוֹ יְחִידָתָהּ הוּא, דְּגַם הַר"ח בְּפִירוּשׁוֹ עַל פְּסָחִים [שְׁנִכְיֵנו עֵתָה לְאוּרִין] בְּרַף מוּ כְּתִבַּת בְּהַדְּיָא כֵּן : (1) עַל־יָדַי כָּף. (2) הַאֲחֲרוֹנִים נִתְקַשְׁוּ בְּזָה, דְּמָנָא לֵה לְרַמ"א דִּין זֶה, וְשֶׁאֵינוֹ מִפְּהוּ שֶׁיָּדוּ מְכַסֶּה, מֵה שֶׁאִין כֵּן בְּזָה שֶׁיָּדוּ מְגַלְהוּ חִשְׁבִּין טַפִּי דְּלִמָּא אֲתִי לְמַנְעַע, וּבִאֲלֵהָ רַבָּה יִשְׁבּוּ בְּדִחָק, עַיִן שָׁם ; וְעַל־כֵּן נִרְאָה דָּאָם יֵשׁ לוֹ מִפְּהוּ יְכַרְף בְּמִפְּהוּ דְּקָא : ב (ח) אֵינוֹ צָרִיף נְטִילַת יָדָיו. אֶף־עַל־פִּי שְׁנוֹגֵעַ בְּהַמְאָכָל, דְּלֹא תִקְנוּ רַבְּנֵי נְטִילָה אֲלֵא לְהַאֲכִיל בְּלִבָּר : (ט) אֶף־עַל־פִּי וְכוּ'. דְּלֹא פְּלוּג רַבְּנֵי בְּאוֹכַל בִּין נוֹגֵעַ לְאֵינוֹ נוֹגֵעַ [לְבוּשׁ] : (י) וְהוּא הַדִּין לְאוֹכַל בְּמִגְרָפָה. דְּלֹא עֲדִיף מְאוֹכַל מִחֲמַת מְאִכָּל דְּצָרִיף נְטִילָה : (יא) לְמִי שֶׁלֹּא נָטַל יָדָיו. דְּקָא כְּדִידוּעַ שֶׁלֹּא נָטַל(7), אֲבָל בְּסִפְקָ מִתְר"ם(8) [כֵּן־הוּא לְפִי מֵה שֶׁצָּדַד הַמְּגַן־אֲבָרָהָם בְּסִימָן קָסוּ סְעִיף־קָטָן ה, עַיִן שָׁם(9)], וּבְפִרְט דְּלְעֵנִי בְּתוֹרַת צְדָקָה, בְּרִדְאֵי אִין לְהַחְמִיר בְּסִפְקֵי, עַיִן שָׁם בְּסִפְקֵי ב. וּמִקְּדָם טוֹב דְּכִשְׁנוֹתֵן לְעֵנִי שֶׁלֹּא קִיּוּם לֵה בְּגוּזָה(10) לְאֹכַל, שִׁיאֲמַר : קוּם נָטַל יָדֶיךָ [א"ר] : (יב) מִשּׁוּם 'לִפְנֵי עוֹר'. דְּהֵינּוּ בְּלָחֶם שֶׁל הַמְּאָכָל, דְּבְּלָחֶם שֶׁל הַאֲכִיל וְיִכּוֹל לְקַחַת בְּעַצְמוֹ, אִין פְּאֵן 'לִפְנֵי עוֹר' : מִקְּדָם מְקוּם כְּתִבוּ הַאֲחֲרוֹנִים דְּאָסוּר גַּם בְּזָה, מִשּׁוּם דְּאָסוּר לְסִיעַ יָדֵי עוֹבְרֵי עֲבָרָה. וְעַיִן בְּפִירֵי־מְגִידִים(11):

א (א) וּמִתְּנֶה עֲלֵיהֶם. בְּפִי, (א) או עַל־כַּל־פְּנִים שֶׁיִּכְבּוּ בְּלִבּוֹ שֶׁיַּעֲלֶה לוֹ נְטִילָה זוֹ לְכָל הַאֲכִילוֹת שִׁיאֲכַל בְּכָל הַיּוֹם(14). וְצָרִיף לְזַהֵר שֶׁתִּהְיֶה הַנְּטִילָה בְּהַכְּשֵׁר כָּל הַדְּבָרִים הַנִּצְטָרִים לְנְטִילַת יָדָיו לְאֲכִילָה, כְּגוֹן בְּכָלִי שֶׁלֵּם, וּבְכַח גְּבָרָא, וּבְמִים שֶׁלֹּא נִשְׁתַּנּוּ מִרְאֵיהֶן וְשֶׁלֹּא נִעְשֶׂה כְּתוּן מְלֹאכָה, וְכַמְבָּאָר בְּסִימָנֵים הַקּוּדְמִים ; אֶף בְּנְטִילַת יָדָיו שֶׁחֲרִית אִין קְפִידָא כְּלִיבָּהּ בְּכָל אֵלוֹ הַדְּבָרִים, כְּמַבָּאָר בְּסִימָן ד, זֶה כֵּן (2) שֶׁהוּא לְאֲכִילָה, שֶׁאֵינוֹ : (ב) אֲפִלוּ שֶׁלֹּא בִשְׁעַת הַדְּחָק. וְיֵשׁ מִן (3) הַפּוֹסְקִים שֶׁכְּתִבוּ דְּאִין לְהַקְלֵ בְּזָה כִּי אִם בִּשְׁעַת הַדְּחָק, כְּגוֹן שְׁהוּלָף בְּרַף(12) (2) וְרָא שֶׁלֹּא יִמְצָא שֶׁם מִים, וְכֵן כְּשִׁיזָּשׁב בְּעִגְלָה עִם עוֹבְדֵי־גִלּוּלִים וְאִין מִמֵּתִינִן עֲלֵיו כְּשִׁיזָּדַד וַיַּחֲפֵשׂ אַחַר מִים, חֲשִׁיב שַׁעַת הַדְּחָק, אֶף שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁשֵׁשׁ מִים בְּרַף

שְׂעֵר הַצִּיּוֹן

(3) כֵּן אִיתָא בְּגִמְרָא. וּבְדִבְרֵי־חֲסִיִּים כְּתִבַּת בְּזָה 'וְכֵן לְעֵינֵי שְׂעוֹר מִיל' שֶׁלֹּא בְּרַקְדִּיק, עַיִן שָׁם, וְעַיִן בְּאֲלֵהָ רַבָּה שֶׁמְסִיק גַּם־כֵּן כְּמוֹ שֶׁכְּתִבַּת הַשְּׁלַח־עֲרוּף כְּאֵן לְעֵינֵי מִיל : (2) גַּם זֶה בְּגִמְרָא דְּפָחוֹת מִמִּיל דְּקָא חוּד : (7) וְלְעֵינֵי כָּף, עַיִן בְּפִירֵי־מְגִידִים שֶׁמְצָדַד לְהַחְמִיר שֶׁלֹּא לְהַקְלֵ בְּסִפְקֵי זֶה, וּבְדִבְרֵי־חֲסִיִּים הַעֲמִיק דָּאָף עַל־יָדַי כִּי מִתָּר בְּסִפְקֵי, וְלְמַעֲשֶׂה נִרְאָה לְהַחְמִיר כְּפִירֵי־מְגִידִים, דְּאֲפִלוּ בְּרִדְאֵי שֶׁלֹּא יִמְצָא מִים גַּם־כֵּן כְּמָה אַחֲרוֹנִים, וְהַגְּמָרָא מְפַלְלֵם, מִפְּקַקְטִין עַל הַרְמ"א שֶׁמִּתִּיר, דְּאִין לוֹ מְקוֹר לְזוֹ, וְהִבּוּ דְּלֹא לִוְסִיף עֲלֶה : (8) מְגַן־אֲבָרָהָם וּשְׂאִי : (1) הַפִּירֵי־מְגִידִים וְרַף־חֲסִיִּים : (2) וְכִמּוֹ נְטִילָה שֶׁצָּרִיף לְטַל שְׁמֵי יָדָיו דְּקָא, וְגַם שְׂעוֹר הַכְּרִיבָה מִסְתַּבֵּר דְּהוּא גַם־כֵּן כְּשֶׁעוֹר שֶׁצָּרִיף לְטַל יָדָיו בְּמִים, הַמְּבָאָר בְּסִימָן קָסוּ סְעִיף ד : (3) הַאֲלֵהָ רַבָּה וְהַגְּמָרָא מְצָאֵר מְרַדְּכִי : (4) כֵּן מְצָדַד הַאֲלֵהָ רַבָּה, עַיִן שָׁם : (3) רִשְׁלִי וְאֲלֵהָ רַבָּה, עַיִן שָׁם : (2) וְאֶף שֶׁמְשַׁעֵר שְׁבַחוּף ד' מִלִּין יִמְצָא שֶׁם מִים, גַּם־כֵּן מִהֵנָּה תְּנַאי [מִסְקַנַת פִּירֵי־מְגִידִים, דְּלֹא כְּנִשְׁלִי שֶׁהִפְרִיז בְּזָה לְהַחְמִיר, עַיִן שָׁם. וּבְאֵמַת מִפְּשֻׁטָּא דְּלִשְׁנָא דְּטוֹר וְשֶׁבְלִילִקְטָא וְאוֹר וְרַע גַּם־כֵּן לֹא מִשְׁמַע כֵּן, עַיִן שָׁם] :

תְּרַגּוּם : 1 מוֹזֵג. 2 דְּקוֹת.

הלכות נטילת ידים סימן קסד

(ג) שלא יסיח דעתו מהם (ד) ולא (ו) וטנפס (טו). (ה) ויאם מים מצויים לו, טוב שיחזור ויטל ידיו, אבל לא יברך: הגה והא דמהני תנאי, דוקא בנטילה (ו) שאינה צורך (ז) אכילה דוקא דנטילת שחרית, אבל אם נוטל לצורך אכילה (ז) *לא מהני (ז) תנאי באותה נטילה (כ"י בשם הר"מ): ב ימי שעומד בסעודה (ח) ונזכר שנגע *בשוק (ט) ונרץ (ט) ומקומות המכסים באדם (י) או שחפץ בראשו, וכל פוצא

ג ס"ג ד תשובת הרמב"ן סימן קעז ותשובת הרשב"א

באר היטב

אכילה, היו כונה מעליא, ומ"ש בסימן קנח ס"ו מרי שלא התנה, מ"א: (ז) תנאי, דהא בעי תכף לנטילה סעודה, אבל אם נוטל לאכילה אחת ומתנה שיעלה לו גם לאכילה אחרת מהני ואפלו תנאי לא בעי אם שמר ידיו, מ"א: (ה) ונרץ, ואפלו הפרוסה בתוך פיו אסור לבלע עד שיטל ידיו, מ"א:

בעגלה עם עבדיו כוכבים ואין ממתנין עליו, חשיב שעת הדחק: (ז) וטנפס, כגון שפנייהם בבתי ידיו, כתב בשכנה"ג דהאידיןא נהגו עלמא שלא להתנות, דאין יכולין לזהר שלא וטנפס, ע"ש: (ז) אכילה, כגון שיצא מבית הכסא, או לטבולו במשקה והתנה שנטילה זו יעלה לו לצורך

משנה ברורה

ההיא, ומהני כשנוטל שחרית ומתנה, ועין לקמה סוף סעיף קטן ד מה שכתבנו בזה: (ג) שלא יסיח דעתו, משמירת ידיו שלא יגעו במקום הטנפס⁽¹⁾ וזהו שקבת הרמ"א "ולא וטנפס" הוא פרוש דברי המחבר, והיא "ולא" רוצה לומר: שלא, ואפלו הכי, אף שנידו נקיות הצריכו גם כן להתנות מקדם שיהיה עולה לו הנטילה לאכילה⁽²⁾, משום דנטילת ידים בעי פננה לאכילה, ולהפוסקים דלנטילה לא בעי פננה, כמבאר בסימן קנט סעיף יג, יש לומר דלהכי צריך תנאי, (ז) דכיון דלכל היום הוא⁽³⁾ אין סומכין על שמירתו, שמא ישכח ולא אדעתה, אלא אם כן התנה, דאז נותן לב להזהר יותר: (ד) ולא וטנפס, טנוף הפוסל בנטילה הוא רק מצואה או זעה כל שהיא, ואפלו רק נגע במקומות המכסים בגופו⁽⁴⁾, וכדלקמה בסעיף ב, אבל טנוף עפר וטיט בעלמא אינו פוסל בנטילה⁽⁵⁾, כתבו הפוסקים, דאם הכניס ידיו בבתי ידיו מיד אחר הנטילה ולא הוציאן, מועיל, דתו ליכא חשש הגדולה ואלה דבה, דבנדאי נשמרו ידיו⁽⁶⁾, כתבו הפוסקים, דאם הכניס ידיו בבתי ידיו מיד שהאידיןא נהגו עלמא שלא להתנות, משום שאינן יכולין לזהר שלא יסיחו דעתם משמירת הידים, לכן מנעו התנאי מכל וכל והעתיקים גם בדרך התייחסים, ומכל מקום נראה דהכל לפי ערך הדחק, דבדחק גדול יש לסמוך על הנתיא אף עכשו, ורק שצריך היירות וריוות ומה דמותר משמירת ידים, ולכן נתייחס ידיו בבתי ידיו⁽⁷⁾, וגם מכל מקום אם (ח) ויאם מים מצויים, וכתבנו, וכן כתב בחי"ת: (ז) ויאם מים מצויים, טעם (ה) הדבר, דיש דעות בפוסקים שסוברין, דאפלו אם נקל לטל בשחרית שלא בשעת הדחק, הינו שלא היה שעת הדחק לגמרי אבל מכל מקום אין מים מצויים סמוך לו, שהוא צריך לטרח אחריהם ולהשיגם, אבל אם מצויים בסמוך לו, בזה לא מקלינן קלל, והמחבר חש לכתחלה לדעה זו ולכתב שטוב לחזור ולטל⁽⁸⁾: (ו) שאינה צורך אכילה, דלאו דוקא בנטילת ידים שחרית פשקם יכול להתנות, דהוא הדין בכל נטילה שאינה לצורך אכילה אף באמצע היום, כגון שנטל ידיו כשיצא מבית הכסא או שנטל לדבר שטבולו במשקה, והתנה עליהם שיעלה לו הנטילה לאכילה אחר זמן, דכיון שנטל לדבר אחר ושא לא בשעת אכילה, (ו) לא חשו בה מה שאין הסעודה סמוך להנטילה: (ז) לא מהני תנאי, רוצה לומר, שאם נוטל ידיו לאכל ומתנה שיעשה דבר אחר קדם שאיכל סעודה זו עצמו, זה לא מהני, דהא בעינן תכף לנטילה סעודה על-כפ-פנים לכתחלה, כמסקנת המחבר בסימן קסו, מיהו, אם נוטל לצורך אכילה (ו) והתנה שיעלה לו גם לאכילה שניה שיאכל באותו יום, ושמר ידיו, (ח) גם כן מהני, דלא גרע מנטל לדבר אחר, כיון דאכילה שניה אין עכשו זמנה: ב (ח) ונזכר שנגע, והוא הדין אם הסיח דעתו משמירתו, צריך לטל⁽⁹⁾, כמו שקתוב סימן קע סעיף א⁽¹⁰⁾ [מ"א], ועין שם במשנה ברורה מה שכתבנו בזה, ואם נגע בעוד הפרוסה בפיו, אסור לבלע עד שיטל ידיו⁽¹¹⁾ [מ"א]: (ט) ומקומות המכסים, בשראי מקומות המכסים שבגופו יש בהם זעה, ולאפוקי במקומות המגלים כגון פניו ומקום המגלה שבזרועותיו⁽¹²⁾ אין קפידא, וכמבאר בסימן ד סעיף כא, ועין שם במשנה ברורה דינים השייכים לענינו: (י) או שחפץ בראשו.

באור הלכה

ע"ש: * לא מהני תנאי באותה נטילה, עין במשנה ברורה, והנה מסתימת דברי הרמ"א משמע דאפלו מתנה קדם הנטילה שיעלה לו נטילה זו אלאחר אינה שעה, גם כן לא מהני, כיון דנטילתו הוא כדי לאכל בעינן שסמיך סעודתו לנטילתו, ואינו מוכן כל-כך, דכיון שמתנה קדם נטילתו הרי הוא כנוטל שלא לצורך אכילה, דהא אין דעתו לאכל עכשו ומה שמתין המגד אברהם בסעיף קטן ה דהתם נוטל ידיו לצורך דבר אחר והתנה שיעלה לו נטילה זו למה שיאכל אחר-כך, זה עדיף ממה שמתנה קדם נטילה שיהיה מהני בנטילה אפה שיאכל אחר-כך, זהו דחק, וכאמת, המענין דבכור רבנו יונה וראה שאינו מוכרח כלל לתנאי לא מהני, דאפשר שפגמו כשלא התנה קדם נטילה, ואם כן נטילתו היה מסתמא על דעת לאכל תכף, ולהכי צריך להסמיך הסעודה תכף, אכן בהתנה קדם נטילתו לא מוכח מידי, וראה עוד לדברינו ממה שמקשה אחר-כך שם מ'נטל ידיו לא יקדש', עין שם, דלדברינו ניחא קשיותו, דאף דתקדוש הוא אחר הנטילה, מכל מקום כיון שיוצא שצריך לקדש אחר הנטילה קדם האכילה, הרי כאלו התנה בנטילתו על דעת שפסיק בקדושו, ולמה אסור לקדש אחר-כך? אבל לפי דבריהם, שסובר רבנו יונה ולא מהני תנאי כשנוטל ידיו לצורך אכילה להפסיק אחר-כך, אסור מאי מקשה על דינו מ'נטל ידיו לא יקדש' ונכתב מצאתי שנתעורר על זה בפתח ציית השקל, אף מה שמתין שם הוא דחק גדול, עין שם, וכן מצאתי ברמב"ם כשהקשה קשאי זו דרבנו יונה תרין בקצור דהתם כשלא התנה ונאי אפשר לתרין דכונת הרמ"א אם מתנה אחר נטילה, דהא דמקמי דריש דבריו דמרי בנדאי בתנאי קדם הנטילה, להרשב"א דטעם התנאי הוא משום פננה, ואפשר עוד לומר, דאפלו לרמ"א בפרוש דברי רבנו יונה דאינו מועיל תנאי בנטילה לצורך אכילה, והו דוקא בנטל לאכילה על דעת לאכל תכף, אלא שרוצנו לעשות באמצע אינה פועל כגון מניית הכוס וכדומה, בזה אמרו שאינו רשאי ואינו מועיל תנאי, דכיון שרוצה לאכל הרי מחיב בנטילת ידיו, וממילא צריך להסמיך הסעודה לנטילה, ולהכי מוטב שימוג הכוס קדם ואחר-כך יטל ונסמיך סעודה לנטילה, מה שאין כן בשאינו רוצה כלל לאכל עכשו, אלא שנוטל ידיו ומכין עצמו שיאכל לאכל אחר זמן, בזה אפשר מודה הרמ"א, דהא אינו מחיב לטל ידיו עכשו כיון שאינו רוצה לאכל, ובשעה שרוצה לאכל נמצאו ידיו נקיות ואין עליו חייב נטילה, ושפיר מועיל תנאי באופן פנה, וכמו שקתב רבנו יונה סבא כוון לענין נטילת שחרית, וכן נראה מלשון הלבוש, עין שם: * בשוק ונרץ וכו', ואם נגע בטמאה באמצע אכילה, מעבר הפריי מגדים דאין צריך לחזור ולטל ידיו, דבלאו הכי בזמן הזה פלגו טמאי ממים, ועיין

שער הציור

(ז) הרא"ה בבדק הבית: (ס) ט"ו והגר"א: (י) ואף דישאר בלא ברכה, דבשעת נטילה לבית הכסא וקמא גונא אין מברך, וגם אחר-כך בעת אכילה אינו מברך דאינו נוטל אז, אין בכך כלום, דאחר-כך פטור הוא מנטילה ומברכה ולא בשל מעולם חייב הברכה (אחרונים): (י) אף דקמגן אברהם כתב דלא בעינן תנאי זהו לשיטתו דהתנאי הוא משום פננה, מה שאין כן לפי מה שכתבנו באות ד בשם הרא"ה, לעולם בעי פננה, וכן כתב הפריימגדים: (כ) מגן אברהם והגר"ז ובגרי"שע והלכה ברורה, ואף דיש מאחרונים שסבירא להו בזה לתחמיר ועין לבוש ולחם חמדות, מכל מקום מסתברא יותר להקל, וכן משמע ברמב"ם פרק ו דין יו שקתב: נוטל שחרית ומתנה וכו' ואין צריך לטל את ידיו לכל אכילה ואכילה, עד כאן לשונו: משמע מדבריו דפרש דנטילה והתנה לאכילה:

התנה עליהם שיעלה לו הנטילה לאכילה אחר זמן, דכיון שנטל לדבר אחר ושא לא בשעת אכילה, (ו) לא חשו בה מה שאין הסעודה סמוך להנטילה: (ז) לא מהני תנאי, רוצה לומר, שאם נוטל ידיו לאכל ומתנה שיעשה דבר אחר קדם שאיכל סעודה זו עצמו, זה לא מהני, דהא בעינן תכף לנטילה סעודה על-כפ-פנים לכתחלה, כמסקנת המחבר בסימן קסו, מיהו, אם נוטל לצורך אכילה (ו) והתנה שיעלה לו גם לאכילה שניה שיאכל באותו יום, ושמר ידיו, (ח) גם כן מהני, דלא גרע מנטל לדבר אחר, כיון דאכילה שניה אין עכשו זמנה: ב (ח) ונזכר שנגע, והוא הדין אם הסיח דעתו משמירתו, צריך לטל⁽⁹⁾, כמו שקתוב סימן קע סעיף א⁽¹⁰⁾ [מ"א], ועין שם במשנה ברורה מה שכתבנו בזה, ואם נגע בעוד הפרוסה בפיו, אסור לבלע עד שיטל ידיו⁽¹¹⁾ [מ"א]: (ט) ומקומות המכסים, בשראי מקומות המכסים שבגופו יש בהם זעה, ולאפוקי במקומות המגלים כגון פניו ומקום המגלה שבזרועותיו⁽¹²⁾ אין קפידא, וכמבאר בסימן ד סעיף כא, ועין שם במשנה ברורה דינים השייכים לענינו: (י) או שחפץ בראשו.

הלכות נטילת ידים סימן קסד

ביאורים ומוספים

והוסיף הכף החיים (ס"ק ה) שיש פעולות שהארם רגיל לעשותן בלי כפפות, לכך חוששים שמא יוריד את הכפפות.

[משנ"ב ס"ק ה]

והמחבר חש לכתחלה לדיעה זו ולקח כתב שטוב לחזור ולטול¹¹¹.
(11) אך יטול בלי ברכה, כמו שכתב השו"ע. וכתב החו"א (או"ח סי' כד ס"ק ל) שנכון שיגע בדבר הפוסל את ידיו כדי שיוכל לברך על הנטילה.

[משנ"ב ס"ק ה]

והוא הדין אם הסיח דעתו משמירתו, צריך לטול¹¹², כמו שכתב סימן קע סעיף א"ב¹¹³ וכו', אסור לבלע עד שישל ידיו¹¹⁴.

(12) ואם רוצה לאכול כעת מאכלים שאינם טעונים נטילה, כתב הרמ"א לקמן (סי' קע ס"א) לענין מי שעשה צרכיו באמצע הסעודה, שצריך נטילה אפילו לשתיה, מחשש שמא יבוא לאכול לחם, וכתב בשו"ת משנה הלכות (ח"ה סי' לו) שהוא הדין כאן.

ובמקום שנטל ידיו כהלכה וכעת מסתפק אם הסיח דעתו או לא, וכן ספק אם נגע במקומות מטופים או לא, כתב לעיל (סי' קס ס"ק ג) שאין צריך לחזור ולטול, כיון שמעמידים את הידיים בחזקת טהרה.

(13) היינו באופן שדבר עם חבריו שיעור הפלגת זמן של שעה או שעתיים, וביאר במשנ"ב שם (ס"ק ט) שבהפלגת השיחה הסיח דעתו מהסעודה ולא נזהר לשמור ידיו, וידיים עסקניות הן.

(14) ואף שעתה לא יגע יותר בפרוסה, כתב המג"א (ס"ק ז) שחייב לטול ידיו, כמו שכתב הרמ"א לעיל (סי' קסג ס"ב) שהאוכל על ידי חבריו חייב בנטילה אף שלא נגע, ובטעם הדבר כתב שם המשנ"ב (ס"ק ט) שלא חילקו חכמים.

וכשישן שנת עראי באמצע הסעודה, אף אם ארכה שעה, כתב לקמן (סי' קעח ס"ק מח) שנטול ידיו בלא ברכה.

[משנ"ב ס"ק ט]

ג'ון פ'ני וק'ום המג'לה ש'ב'ור'וע'ות'יו¹¹⁵.

(15) ומקום המגולה שבזרועותיו, כתב לעיל (סי' ד ס"ק נד) דהיינו עד המרפק. ולמעלה מהמרפק, אף שיש אנשים שהולכים בחוץ כשחלק זה גלוי, כתב החו"א באגרותיו (ח"א אגרת ד) שנחשב המקום כדיון מקומות המכוסים ובטלה דעתם. אמנם בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' קיד) כתב שמי שמיקל בזה ודאי יש לו על מי לסמוך.

ובאופן שברו נקי מכל לכלוך חיעה, כתב הכף החיים (סי' ד ס"ק פה) שאף אם נוגע בו פטור מנטילה, שאין זה בכלל מקומות המכוסים שהגניעה בהם מחייבת נטילה, שהרי המקום נקי. מאידך הא"א (בוטשאטש, סי' ד סכ"א) כתב שלא חילקו חכמים, ולעולם חייב בנטילה אפילו היה המקום נקי, וכן דעת הגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפלה פ"ב סט"ו). וראה עוד מה שכתבנו לעיל סי' ד ס"ק מו.

עוד כתב המשנ"ב שם (ס"ק ג), שבצווארו נחשב מקום גלוי עד החזה, והביא בשם המחצה"ש שהכל תלוי לפי מנהג המקומות כפי מה שרגיל להיות מגולה שם. וכן כתב שם (ס"ק נד) לענין מי שהולך יחף ברגליו, שיתכן שהרגליים נחשבות כמקום מגולה, וביאר בשו"ת מנחת יצחק (שם) שהטעם שלגבי רגליים לא כתב שהן דאי כמקום מגולה, הוא כיון שדין הרגליים שונה משאר מקומות הגוף, ועל כן החמירו בהן הפוסקים.

[משנ"ב ס"ק ג]

משמירת ידיו שלא יגעו במקום הטנפת⁹ וכו', שיהיה עולה לו הנטילה לאכילה¹⁰ וכו', יש לומר דלכפי צריך תנאי, דכיון דלקל היום הוא¹¹ וכו', דאז נותן לב להזהר יותר¹².

(3) וגדר שמירה זו, ביאר החו"א (או"ח סי' כה ס"ק ז) שבכל עת שיומנן לו לגעת בדבר הפוסל את טהרת היד, יזכור שעליו להזהר מלגעת.

(4) אבל אם הסיח במשך היום את דעתו משמירת ידיו לאכילה, אף שמשמר ידיו בנקיות לתורה או תפילה, כתב החו"א (שם) שכשרוצה לאכול צריך נטילת ידים. ולענין אם מועילה שמירה זו לזמן מועט, ראה מה שכתבנו לעיל סי' קנט ס"ק עה.

(5) והוא הדין שאף אם ישעה כמה שעות מומנן שנטל ידיו עד שיבוא לאכול צריך תנאי, כמו שכתב בביה"ל לעיל (סי' קנח ס"ז ד"ה ואם לא), שאף שמלשון השו"ע כאן מוכרח רק שלכל היום אין הנטילה עולה לו בלי תנאי, מ"מ מסתבר שהוא הדין שגם לכמה שעות אינה עולה לו.

(6) ותנאי זה, דעת הגרש"ז אויערבך (משנ"ב ביצחק יקרא) שאינו מדיני התנאים, אלא רק כוונה בנטילה, ולדעת שאר הפוסקים שאין צריך כוונה, התנאי הוא כדי שתהיה לו שימת לב גמורה לשמירת ידיו. ולפי זה כתב שם, שאין צריך בזה כל דיני התנאים.

[משנ"ב ס"ק ד]

ואפילו רק נגע במקומות המכוסים בגופו⁷ וכו', טנוף עפר וטיט בעלמא אינו פוסל הנטילה⁸ וכו', דבנדאי נשקרו ידיו⁹ וכו', ולכן יניח ידיו בכתי-ידיים¹⁰.

(7) באופן זה שטהרתו היא מכח מה שהתנה, כתב החו"א (או"ח סי' כה ס"ק ט) שכיון שכעת כשנגע במקומות המכוסים הסיר את שמירתו, נעשו ידיו כידיים עסקניות שחייבות נטילה לכתחילה, וצריך נטילה בברכה לכל הדעות, אף לדעת המהרש"ל (המובאת להלן סי' יג) שסובר שאם נגע באמצע הסעודה לא יברך, מפני ששם כבר טיהר את ידיו לסעודה, ועל ידי כך נפטרה סעודה זו מנטילת ידיים [ואינן נחשבות עסקניות כל עוד שלא הפליג], אבל קודם הסעודה כל היסח הדעת עושה את הידיים עסקניות ומחייבו בנטילה בברכה.

(8) לענין לימוד תורה, כתב לעיל (סי' צב ס"ק כט) שאם נגע ברפש יש להחמיר לכתחילה לנקות את ידיו לפני שילמד, וראה מה שכתבנו שם לענין טיט.

ולענין תפילה כשנגע בטיט, כתב בביה"ל שם (ס"ה ד"ה והסיח דעתו) שלדעת הראב"ה צריך לטול ידיו במים אם יש לו, אבל לדעת הרא"ש יש לעיין.

(9) ושמירה זו מועילה שלא יטנף את ידיו אף אם הלך לישון, כמו שכתב בביה"ל לעיל (סי' ד ס"ג ד"ה אם היה) לענין הישן בלילה בבתי ידיים שאינו צריך נטילה, לדעת הפוסקים שטעם נטילת הידיים בבוקר היא מחשש נגיעה במקומות המכוסים. אכן מבואר בערך השלחן (ס"א) שכיון שהדין כאן מחודש, אין שמירה זו מועילה אלא ביום [כלשון הגמ' והשו"ע 'כל היום'] אך לא בלילה, ואף אם עדיין לא הלך לישון [בלילה].

(10) תקנה זו כתב בספרו מנהג ישראל (פ"ג אות לד), ומבואר שאף כשידיו מכוסות לא היקל אלא בשעת הדחק גדול. ואף שאין שייך לטנף את הידיים כשהן מכוסות, כתב המחצה"ש (ס"ק ג) משום שחוששים שמא יוציא את ידיו מבתי הידיים בהיסח הדעת ויטנפו.

מילואים

הלכות נטילת ידים סימן קסג קסג

המשך מעמוד 118

לענין תפילה בציבור שהוא בשב ואל תעשה, וגם אינו ביטול לגמרי של המצוה, וכל שכן לענין נטילת ידים לתפילה, הניחו הפוסקים את ההלכה על פשוטה, לשער במרחק ולא בזמן. והגרי"ח קניבסקי ביאר (אשי ישראל פ"ח הע' ע), שהמשנ"ב לעיל דיבר באופן שרוכב על חמור, שיש בזה טרחה, ולכן מחשבים לפי המרחק, אבל כאן מדבר הביה"ל כשנוסע בעגלה וכדו' שאין בזה טרחה, ובוה מחשבים לפי זמן ההילוך.

3) ואף שלענין חיוב נטילה לתפילה, כתב לעיל (סי' צב ס"ק יז) שרוכב דינו כמהלך, והיינו שמחשבים לפי המרחק, אפילו ששיעור הזמן לרוכב הוא פחות מלמהלך, וכן לענין תפילה בציבור סתם השר"ע לעיל (סי' צ ט"ז) ולא חילק בין רוכב למהלך, ומבואר שמחשבים לפי המרחק ולא לפי הזמן, ביאר בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' לו) שרק לענין נטילת ידים לסעודה חוששים לשיעור הגדול, לפי הזמן ולא לפי המרחק, מפני שכשאוכל בלי נטילה עובר איסור בקום ועשה. אבל

הלכות נטילת ידים סימן קסג קסד

המשך מעמוד 118

1) ולענין הזמן שבו צריך לכוון תנאי זה, כתב החו"א (או"ח סי' כה ס"ק ה) שלדעת הסוברים שצריך כוונה לנטילה [כמבואר בשו"ע לעיל סי' קנט ס"א], צריך לכוון קודם הנטילה עצמה. ולדעת הסוברים שאין צריך כוונה לנטילה, יכול לכוון כל זמן שידיו עדיין לחות מהנטילה. והוסיף (שם ס"ק ו), שלפי מה שנפסק במשנ"ב לעיל (סי' קנט ס"ק עה), שנטילה בלא כוונה מועילה בדיעבד, הוא הדין אף בענינו, שמעיקר הדין מועילה כוונה בעוד שידיו לחות, אך לא לכתחילה.

וידליק את האור בשבת, יש להתיר להשכיר לו, כמבואר כאן, ואף אם אין אפשרות לתלות כן, יש להתיר מפני שמבואר במשנה (מעשרות פ"ה מ"ג) שמוותר למכור פירות קודם שבאו עדיין לענות המעשרות, או קודם שביעית, לאדם שחשוד על מעשר ושביעית, כיון שבשעה שנותן לו לא הגיעה שעת האיסור עדיין, ולא נאמר על זה איסור לפני עור. ומבואר בירושלמי (שביעית פ"ה ה"ג) שהיתר זה נאמר לא רק על מכירה אלא גם על השכרה [הגם שהדבר שייך לבעלים עדיין].

סימן קסד

דין שיקול להתנות על הנטילה

[משנ"ב ס"ק א]

ש"כנן בלבד שיעלה לו נטילה זו לכל האכילות שיאכל בכל היום¹.

[משנ"ב ס"ק ב]
דאין להקל בזה כי אם בשעת הדחק, כגון שהולך בדרך².
2) וטעם הדבר, כתב השר"ע הרב (ס"א) שמא כשיראוהו שאוכל בלי נטילה יחשבוהו לנכרי, ויבואו להאכילו דבר אסור [וראה חו"א או"ח סי' כה ס"ק ח-ט].

הלכות בציעת הפת סימן קסו

המשך מעמוד 118

25) ובטעם הדבר שיש להקפיד על כך באכילת לחם, כתב בדגול מרבבה (על המג"א ס"ק ז), שכדי שברכת המוציא תפסור את כל הסעודה שלאחריה, יש לאכול בתחילה שיעור חשוב של כזית פת. והא"א (בוטשאטש) ביאר, שהואיל ושיעור הפת המצריך נטילת ידים הוא כזית, אם כן יש להסמיך את הנטילה לאכילת כל הכזית.

[שעה"צ ס"ק כח]

כגון שאינו יכול לברך במקום אכילתו מקמת נקיות, דאז הוי פדעבד²⁶.
26) אכן מה שהותר ללכת בין הברכה לאכילה ואין זה הפסק, הוא דוקא כששני המקומות בבית אחד, כמבואר בשו"ע הרב (ס"ט) שהוא מקור דברי השעה"צ, וכן מבואר במשנ"ב לקמן (סי' קעח ס"ק לט) שמי שברך על הפרי לאכול במקומו, ולא אכל ממנו ושינה את מקומו, אינו יוצא בברכתו.

(ש"כ פמ"ז הע' ר"ח, ובח"ג שם) שיש לעיין אם הברכה השניה נחשבת כהפסק בין הברכה הראשונה לאכילה וצריך לברך שוב, או שהברכה השניה נחשבת לעיקר הברכה. וכתב, שלא מסתבר שברכה לבטלה תיהפך לעיקר, אך מ"מ נראה שכיון שזוהי ממש אותה ברכה, אפשר שאין זה נחשב הפסק, אף שהיא לבטלה. וכל שכן באופן שטעה וחשב שאסור לו לאכול אם לא יברך, ולפי טעותו לא עשה שום הפסק, שמוותר לו לאכול על סמך ברכתו.

ולגבי הפסקה בניגון בין הברכה לאכילה, כתבו בשו"ת מנחת יצחק (ח"ז סי' ט) ובשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' טז) שלכתחילה אין להפסיק בכך, אבל בדיעבד, כתב בשו"ת שבט הלוי (שם) שאין צריך לחזור ולברך.

[משנ"ב שם]

ושלא במקום הדחק טוב שיאכל מתחלה שיעור כזית²⁵.

